

Serbest Ticaret, Ekonomik Özgürlükler ve Refah

Mustafa Acar*

Özet: Bu çalışmada serbest piyasa ekonomisinin temel kurumlarından biri olan serbest ticaretin lehinde ve aleyhindeki argümanlar irdelenmekte; ekonomik özgürlükler ile başlıca refah göstergeleri arasındaki ilişkiler empirik bulgular ışığında tartışılmaktadır. Serbest ticaretin korumacılıktan, dışa açılmanın da içe kapanmaktan üstün olduğuna ilişkin çok sayıda teorik argüman ileri sürmek mümkündür. Söz konusu teorik argümanların empirik verilerle de desteklenebilmesi kuşkusuz önemlidir. Eldeki veriler, ekonomik özgürlükler ile başlıca refah göstergeleri (kişi başına gelir, iktisadi büyüme, doğrudan yabancı yatırımlar, temiz suya erişim, bebek ölümleri, temiz çevre, siyasi haklar ve özgürlükler gibi) arasında pozitif bir korelasyonun var olduğuna işaret etmektedir. Bu bulgular, yoksulluğu azaltıp refah düzeyini yükseltmek isteyen ülkelerin ekonomik özgürlüklerin gelişmesine; bu bağlamda serbest ticaret, sağlam para, özel mülkiyet, sınırlı devlet ve sağlam hukuk sistemi gibi kurumların hayata geçirilmesine önem vermesi gerektiğine işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik özgürlük, EFW endeksi, serbest ticaret, korumacılık, refah.

Giriş

2007 yılının ikinci yarısından itibaren bütün dünyayı etkisi altına almış olan küresel finansal kriz nedeniyle, son zamanlarda kapitalizmin erdemleri ve kötülükleri çevresinde dönen hararetli tartışmalar yapılmaktadır. Özellikle mevcut krizin “vahşi kapitalizm”in ve kendi haline bırakılan piyasanın sonucu olduğunu düşünen çevrelerce serbest piyasa ekonomisine sert eleştiriler yöneltilmektedir. Gerek kapitalizme bir bütün olarak karşı çıkan ve uzun süredir Marx’ın öngörülleri doğrultusunda kapitalizmin sonunun gelmesini bekleyen sosyalist-Marksist kesimde, gerekse kapitalizmin Keynesçi-devletçi-müdahaleci versiyonunu savunan çevrelerde sık sık Marx’ı ve Keynes’i haklı, Smith ve Friedman’ı haksız bulan değerlendirmeler yapılmaktadır. Bu tartışmalar ışığında bu çalışma, serbest piyasa ekonomisinin temel kurumları çerçevesinde serbest ticaret-korumacılık tartışmasına değinmekte, ekonomik

* Kırıkkale Üniversitesi İİBF, İktisat Bölümü / KIRIKKALE
acar70@gmail.com

özgürlükler ile refah düzeyi arasında sistematik bir ilişkinin var olup olmadığına bakmaktadır.

Ekonomik özgürlük, esas itibarıyla insanların serbestçe iktisadi faaliyetlerde bulunabilmesi, kendi kaynaklarına serbestçe yön verebilmesi imkânı olarak tanımlanabilir. İnsanın öncelikle yeryüzünde varlığını sürdürecektir, ardından hayatını anlamlı kılacak beşeri faaliyetlerde bulunması son derece doğaldır. Bu anlamda insanları hayata bağlayan beşeri etkinliklerin belki de en başında, iktisadi faaliyetler gelmektedir.

İktisadi faaliyette bulunurken bireyleri kendi tercihleriyle baş başa bırakmanın doğru bir şey olup olmadığı konusunda bütün iktisadi-siyasi sistemler, bekleneneği gibi, aynı görüşleri paylaşmamaktadır. Dayandıkları varsayımların ve zihniyet dünyasının farklılığına bağlı olarak iktisadi sistemlerin sorunlara koydukları teşhis de, önerdikleri çözüm de farklılaşmaktadır. Kumandacı-devletçi sistemler bireylerin kendi başlarına buyruk hareket etmelerini ya güvenlik açısından tehlikeli, ya “toplumsal” açıdan zararlı bulmakta; kimin ne yapacağına ve nasıl yapacağına merkezi bir üst otoritenin karar vermesinin daha uygun olacağını ileri sürmektedir. Piyasacı sistemler ise, özgürlüğü temel değer olarak ele almakta; doğuştan özgür olan bireylerin iktisadi faaliyetleri üzerine kısıtlamalar getirmenin de yanlış olduğunu ileri sürmektedir. Söz konusu zihniyetsel ayrışma temelinde bir ad vermek gerekirse, kumandacı sistemlere *kollektivist*, piyasacı sistemlere *bireyci* sistemler denebilir.

Altını çizmek gerekir ki, pratikte bu sistemlerin katışıksız, yüzde yüz saf biçimlerine rastlamak pek mümkün değildir. Özellikle Sosyalist blokun dağılmasından sonra dünyada açıkça sosyalist sistemi sürdürmeye çalışan ülke neredeyse kalmamış gibidir.¹ Benzer şekilde en serbest piyasacı olduğu düşünülen kapitalist ülkelerde bile ekonomiye birçok müdahale, bireysel iktisadi faaliyetler üzerine getirilen pek çok sınırlama mevcuttur. Esasen “karma ekonomi” adı verilen, sosyalist ve kapitalist sistemlerin bazı özelliklerini biraraya getiren karma sistemin yaygınlığı, bu sistemlerin katışıksız hallerini uygulamaya koymanın hiç de kolay olmadığına işaret etmektedir. Bu bağlamda piyasa sisteminin temelini teşkil eden ekonomik özgürlüklerin varlığı-yokluğu konusunda ülkeler arasında saf, kristalize, mutlak ayrımlar yapmak zordur. Dolayısıyla, alternatif sistemler arasında felsefi düzeyde nitel ayrımlar yapmak mümkünse de, uygulamada söz konusu sistemleri benimseyen ülkeler arasında ancak göreceli, nicel karşılaştırmalar yapmak mümkün olabilir.

Öte yandan ekonomik özgürlüklerin toplumsal refah ve gelişmişlik üzerindeki etkileri günümüzde giderek daha fazla önem verilen bir konu haline gelmiştir. Bunda sosyalist blokun dağılmasının ardından piyasa ekonomisine yönelmiş

olan ülkelerin iyi bir tercih yapıp yapmadıklarını anlama çabası kadar, kolektivist ve bireyci gelenekler arasındaki kökü çok eskilere giden çatışmanın her düzeyde bugün de devam etmesi, ve nihayet, bilgisayar ve internet teknolojisinin ölçülebilirlik, bilgiye erişim ve bilgiyi işleme olanaklarını son derece artırmış olmasının da rolü olduğu söylenebilir.

Bu çalışma, kolektivist ve bireyci sistemler arasında bir tercih arayışında olanlara ışık tutmak üzere, serbest ticaret, ekonomik özgürlükler ve iktisadi refah arasındaki ilişkileri irdelemektedir. İzleyen bölümde serbest piyasa ekonomisinin temel kurumlarından biri olarak serbest ticaretin lehindeki ve aleyhindeki argümanlar tartışılmaktadır. Üçüncü bölümde ekonomik özgürlüğü oluşturan unsurların neler olduğuna ve ekonomik özgürlüğün nasıl ölçülebileceğine değinilmektedir. Ardından empirik veriler ışığında ekonomik bakımdan daha özgür olan ülkeler ile özgür olmayan ülkeler, başlıca iktisadi refah göstergeleri açısından karşılaştırılmaktadır.

1. Serbest Ticaret ve Korumacılık Tartışmaları: İktisadın Eskimeyen Sorunsalı

Serbest ticaret, serbest piyasa ekonomisinin temel kurumlarından biridir. Serbest piyasa ancak mübadelenin serbestçe yapılabilmesiyle mümkündür. Bu nedenle, serbest ticaret ve korumacılık tartışmasını daha anlamlı bir çerçeveye oturtabilmek için, önce serbest piyasa ekonomisinin temel kurumlarının irdelenmesinde yarar vardır.

Serbest piyasa ekonomisinin beş temel kurumundan söz edilebilir: 1) Özel mülkiyet, 2) Tercih ve girişim özgürlüğü, 3) Rekabet, 4) Sınırlı devlet, 5) Serbest ticaret. *Özel mülkiyet* kişilerin mülk edinebilmeleri ve mülkleri üzerinde serbestçe tasarrufta bulunabilmeleri hakkıdır. İnsanlığın yaşadığı deneyim, özel mülkiyet kurumunun uygarlığın gelişiminde temel kurumlarından biri olduğuna işaret etmektedir. İnsanoğlu doğası gereği kendine ait olan bir şeye özen göstermekte, herkese ait olan veya hiç kimseye ait olmayan şeyler ise bakımsızlığa ve yıpranmaya mahkûm olmaktadır (Reed 2001: 4-5). Özel mülk olmayıp topluluğun ortak malı olan nesnelerin sahipsiz, bakımsız ve ilgisiz kalma veya aşırı kullanım sonucu yok olma durumuna gelmesini ifade eden *orta malların trajedisi* (Demir ve Acar 2005: 310) kavramı da aynı gerçeğe işaret etmektedir.²

Tercih özgürlüğü tüketicilerin sınırlı bütçelerini alternatif ihtiyaçlar arasında tahsis ederken serbestçe hareket edebilmesiyle, dolayısıyla paralarını istedikleri mal ve hizmetlere harcayabilmesiyle ilgilidir. Buna karşılık *girişim özgürlüğü* üreticilerin ya da girişimcilerin ellerindeki kaynakları istedikleri mal ve hizmetlerin üretimine tahsis edebilmesi; dolayısıyla, ne, ne kadar, nasıl, ne

zaman ve nerede üreteceklerine kendilerinin karar verebilmesi anlamına gelmektedir. *Rekabet* piyasadaki firmaların kalitede ve fiyatta yarışmalarıdır. Bu bağlamda serbest piyasa ekonomisinde piyasaya giriş ve çıkışlar engellenmez; kârlı sektörlerle yeni firmalar girerken, zararların arttığı sektörlerden de çıkarlar. Piyasaya girişlerin yasal veya başka yollarla engellendiği, bir tek veya birkaç firmanın fiyatı belirleme gücüne sahip olduğu yerlerde, doğaldır ki, rekabetten söz edilemez.

Serbest piyasa ekonomisinin bir diğer önemli kurumu *sınırlı devlettir*. Sınırlı devlet ilkesi, devletin gerekliliği-gereksizliği tartışmasında iki uç arasındaki “orta yol”u temsil etmektedir. Bu bağlamda, aşırı uçlardan biri, her şeyin devletin kontrolünde olduğu, özel mülkiyetin tanınmadığı, üretim araçlarının kamusal mülkiyetinin savunulduğu, hemen bütün bireylerin devletin birer ücretli işçisi olduğu, yetkileri sınırsız “ejderha devlet” anlayışıdır. Gerek faşist ve gerekse sosyalist sistemlerde uygulamada ortaya çıkan devlet anlayışı kabaca budur. Diğer aşırı uçta ise, devleti bütün olumsuzlukların ve kötülüklerin kaynağı olarak gören ve çarenin de devlet kurumunu ortadan kaldırmak olduğunu ileri süren uç-liberteryen, “anarko-kapitalist” anlayış bulunmaktadır. Buna göre merkezileşen güç mutlak surette zulme ve adaletsizliğe yöneleceğinden,³ en iyisi gücün merkezileşmesinin önüne geçmektir. Bu iki uç görüşün arasında orta yol denebilecek olan “sınırlı devlet” anlayışı ise devletin gerekliliğini büsbütün inkâr etmemekte, ancak gücünün yasalarla, fonksiyonlarının da dış güvenlik, iç güvenlik ve adalet hizmetleriyle sınırlanmasını öngörmektedir. Devletin görevlerini hayat (can güvenliği), sağlık, özgürlük ve özel mülkiyetin şiddete karşı korunması olarak tanımlayan, önde gelen piyasacı düşünürlerden Mises, devletin bunun ötesinde bir görevi olmasını doğru bulmamıştır (Yereli 2003: 69).

Son olarak, serbest piyasa ekonomisinin bir temel kurumu da *serbest ticaret*-tir. Serbest ticaret, kişilerin veya kurumların, üretici ve tüketicilerin, bireyler veya firmaların ürettikleri şeyi istedikleri kişi veya kurumlarla serbestçe mübadele edebilmeleridir. Bunun zıddı, serbest mübadeleye izin verilmemesini, sınır ötesi ticarete engeller konmasını ve yerli üreticinin dış rekabete karşı korunmasını öngören, *korumacılık* anlayışıdır. Aşağıda serbest ticaretin ve korumacılığın lehindeki ve aleyhindeki başlıca argümanlar tartışılmıştır.

1.1. Korumacılık Lehinde, Serbest Ticaret Aleyhindeki Argümanlar

Serbest ticaret-korumacılık tartışmaları tarihsel olarak modern iktisadın ortaya çıkışına kadar, belki daha da geriye giden bir tartışmadır. Her iki görüş de her devirde kendisine çok sayıda taraftar bulabilmektedir. Her iki görüşün de dayandığı çok sayıda gerekçe bulunmaktadır. Aşağıda önce korumacılık

lehindeki, ardından korumacılık aleyhindeki –dolayısıyla, serbest ticaret lehindeki- argümanlar kısaca ele alınmıştır.⁴

Korumacılık politikalarının dayandırıldığı başlıca gerekçeler *milli güvenlik, bebek endüstriler, işsizlik, dış açıklar, koşulların eşitsizliği, çocuk işgücü ve çevre* olarak özetlenebilir.

Korumacılık lehindeki argümanların başında gelen *milli güvenlik* argümanına göre, serbest ticaret ithalat yoluyla dışa bağımlılığı artırmakta, savaş vb. olağanüstü durumlarda ülkenin güvenliğini tehlikeye sokmaktadır. Ticaret ortamının bir ülkeye bu tür nedenlerle mal satmayı reddetmesi ya da gündeme gelecek bir ticari ambargo ülkeyi zor durumda bırakacağından, en iyisi dışa bağımlı olmamak, kendi kendine yeterli olmaktır (Acar 2005).

Bebek endüstriler argümanına göre bir ülkedeki yeni kurulmuş, henüz emekleme çağında olan endüstrilerin, büyüyüp kendi ayakları üzerinde durabilir hale gelinceye kadar dış rekabete karşı korunması gerekir. Aksi takdirde henüz gelişmemiş bebek endüstriler dış rekabetin yıkıcı etkisiyle ortadan kalkacak, veya hiçbir zaman gelişemeyecektir (Roberts 2001).

İşsizlik argümanına göre serbest ticaret ithalatı artıracığından, piyasayı yabancı mallar kaplayacak, yerli mallara yeterince talep olmayacağı için de, işsizlik artacaktır. Oysa korumacılık yoluyla ithalatın kısıtlanması veya büsbütün yasaklanması yerli malına olan talebi artıracak, taleplerin karşılanabilmesi için fabrikaların işgücü talebi artacak, böylece işsizlik azalacaktır. O halde işsizliği azaltmak isteyen hükümetlerin serbest ticaretçi değil, korumacı bir dış ticaret politikası uygulaması gerekir.

Dış açıkların azaltılması argümanına göre cari işlemler dengesinin açık vermesinin temel sebebi, ithalatın ihracattan yüksek olması, ihracat gelirlerinin ithalat giderlerini finanse etmeye yetmemesidir. Bu bağlamda dış ticarete getirilecek bir kısıtlama, ithalat harcamalarını kısmak ve bu yolla döviz giderlerini azaltmak suretiyle, dış açıkların azaltılmasına katkıda bulunacaktır. Bu nedenle, dışa bağımlılığın bir başka ayağı olan dış açıkların azaltılmasının yollarından biri de ithalatın azaltılmasıdır.

Koşulların eşitsizliği argümanına göre önemli olan “serbest ticaret” değil, “âdil ticaret”tir; adil ticaret ise koşulların eşitliğini gerektirir. Oysa gerek doğal koşulların ve beşeri kaynakların eşit olmaması, gerekse hükümetlerin uyguladığı destek ve teşvik politikalarının sonucu olarak, ülkeler arasında koşullar eşit olmaktan çok uzaktır. Bu durumda yapılması gereken, serbest ticaret değil, âdil ticarete imkân sağlamak üzere, koşulların eşitlenmesini sağlayacak tedbirlerin alınmasıdır.⁵

Daha çok gelişmiş ülkelerde dile getirilen *çocuk işgücü* argümanına göre, düşük ücretle çocuk işgücü kullanımı, maliyet avantajı yaratarak azgelişmiş ülkeler lehine ve gelişmiş ülkeler aleyhine haksız rekabet yaratmaktadır. Bunu ortadan kaldırmak için çocuk işgücü kullanımı yasaklanmalı, azgelişmiş ülkelerle yapılan ticaret kısıtlanmalıdır.

Yine daha çok gelişmiş ülkelerde dile getirilen başka bir korumacılık argümanı da *çevrenin korunmasıyla* ilgilidir. Buna göre çevreye zarar veren “kirli teknoloji”leri kullanmak bu teknolojileri kullanan gelişmekte olan ülkeler lehine haksız rekabet doğurmaktadır. Üstelik, azgelişmiş ülkelerin kirlettiği hava atmosferdeki hava hareketleri yoluyla gelişmiş ülkeleri de olumsuz etkilemektedir. O halde kirli teknolojiler kullanan gelişmekte olan ülkelere karşı korumacı politikalar yoluyla yaptırım uygulanmalıdır (aktaran, Roberts 2001).

1.2. Serbest Ticaret Lehindeki Argümanlar

1.2.1. Tüketici refahına katkı: daha kaliteli ve daha ucuz ürün

Öte yandan serbest ticaret lehinde de çok sayıda argüman ileri sürmek mümkündür. Bunlardan biri tüketici refahıyla ilgilidir. Buna göre serbest ticaret rekabeti teşvik etmek, mal arzını ve çeşitliliğini bollaştırmak, daha kaliteli ürünü daha ucuza temin etme olanağı sağlamak suretiyle tüketici refahını artırmaktadır. Korumacılık ise rekabeti engellemek, mal arzını ve çeşitliliğini azaltmak, tüketiciyi daha kalitesiz malları daha yüksek fiyatlardan satın almak zorunda bırakmak suretiyle, refahı olumsuz etkilemektedir. Ticaretin kısıtlanmasından doğan fiyat artışları aslında tüketiciden üreticiye gelir ya da rant transferi demektir.

1.2.2. Üretici refahına katkı: teknolojik yenilenme, inovasyon ve rekabet gücü

Serbest ticaretin yarar sağladığı kesim yalnızca tüketici değildir. Esasen rekabet, piyasada tutunmak, kârını artırmak ve işini büyütmek için üreticiyi teknolojiye ve insan kaynaklarına yatırım yapmaya teşvik etmektedir. Bunun sonucu olarak, üretici rekabet gücü kazanmakta; gerek yerli gerekse uluslararası piyasalarda daha iyi tanınmakta ve satışlarını artırmaktadır. Başka bir deyişle, serbest ticaret rekabet gücü kazandırmak suretiyle üretici refahına da katkıda bulunmaktadır.

1.2.4 Temiz toplum: rant-kollama, rüşvet ve yolsuzluğun azaltılması

Korumacılığın bir topluma en büyük maliyetlerinden biri, rant-kollama faaliyetlerini, rüşvet ve yolsuzluğu teşvik etmesidir. Yasakların olduğu her yerde rant vardır. Bu rantları paylaşmak üzere rüşvet, yolsuzluk ve usulsüzlükler devreye girmekte, ekonomik ve siyasi yapı içten içe çürümektedir. Üretim,

inovasyon ve teknolojiye yatırılacak kaynaklar dış ticaret üzerindeki kısıtlamaların ve diğer koruma mekanizmalarının devamını sağlamaya yönelmek; bu da, bürokrasi-siyaset-iş dünyası arasında usulsüz, etik olmayan pazarlıklara, kaynakların rüşvet ve yolsuzluk kanallarında israf edilmesine yol açmaktadır. Çoğu kez bu uğurda harcanan kaynak miktarı hiç de küçümsenmemesi gereken tutarlara ulaşmaktadır (Krueger 1974). Oysa dış ticareti serbest bırakmak, gümrük kapılarından başlayarak yolsuzluğun sebeplerini, rantları ortadan kaldırmaktadır. Dolayısıyla rüşvet, yolsuzluk ve rant-kollama faaliyetlerini ortadan kaldırmanın yolu, korumacılığa son vermektir.

1.2.4. Bebek endüstriler asla büyümaz

Bebek endüstrilerin dış rekabete karşı korunması gerektiği ilk bakışta mantıklı görünse de, uygulamada çoğu kez karşılaşılan manzara bebek endüstrilerin hiçbir zaman büyümediği, sürekli olarak koruma talep ettiğidir (Baldwin 1969). Rekabeti öğrenmenin yolu, yerli endüstrileri dış rekabete karşı koruma altına almak değil; tam tersine dış rekabete açmaktır. Aksi takdirde, aylak yaşamak varken insanlara çalışmanın zor gelmesi gibi, serbest ticaretin getireceği rekabet baskısı da firmalar tarafından asla tercih edilmemektedir.

1.2.5. Ticaret ancak koşulların eşitsizliği ile mümkündür

Esasen ticareti var kılan, onu anlamlı bir iktisadi faaliyet haline getiren temel faktör, koşulların eşitsizliğidir. Zira ülkeler arasında koşullar her bakımdan eşit olsa zaten ticarete gerek kalmazdı. Dolayısıyla, koşulların eşitliğini istemek ticaretin mantığını ve varlık gerekçesini kavramamış olmakla ve mübadeleye temelden karşı çıkmakla izah edilebilir (Bastiat 1996: 29). Ülkeler, gerek doğal kaynak, gerek teknoloji, gerekse insan kaynakları yönünden eşit değildirler. Esasen farklı ülkelerin ürettiği mallar ve hizmetlerin fiyatlarını farklı kılan da, gerek doğal ve gerekse insan eliyle yaratılan “koşulların eşitsizliği”dir. Bazı ülkeleri tropikal meyvelerde avantajlı kılan, iklim koşullarının farklılığı, bazılarını elektronik eşyada avantajlı kılan, teknolojik koşulların farklılığı, bazılarını da hizmet sektörlerinde avantajlı kılan, yetişmiş insan kaynaklarının farklılığıdır. Koşulları her açıdan eşitlemeye kalkmak, ya fiziksel olarak imkânsız, ya da olağanüstü pahalıdır. Şayet koşulları yüzde 100 eşitlemek mümkün olsaydı, ticaretin varlık nedeni ortadan kalkardı.

1.2.6. Sınır kapılarını kapatmakla milli güvenlik sağlanmaz

Günümüz dünyasında uzay ve uydu teknolojisi, bilgi-işlem ve internet teknolojileriyle ülkeler o kadar birbirine bağlanmışlardır ki, malların geçişine izin vermemenin ülke güvenliğine ciddi hiçbir katkısı yoktur. Uydu teknolojisiyle yeryüzünün her noktasının gözlemlenebildiği, kıtalararası güdümlü füzelerle

istenen hedeflerin binlerce kilometre uzaktan vurulabildiği bir dünyada, ithalatı kısıtlamanın milli güvenliği garanti etmeyeceği açıktır. Dahası, savaş olasılığını asıl azaltacak, dolayısıyla milli güvenliğe asıl katkıda bulunacak olan, ülkeler arasında karşılıklı bağımlılığı artıracak, mal-hizmet-para-sermaye ve yatırım kanallarıyla ekonomileri birbirlerine bağlayacak olan serbest dış ticarettir. Bastiat'ın dediği gibi, “malların geçmesine izin verilmeyen sınırlardan askerler geçer” (1996) Bu anlamda savaşı önlemenin ve milli güvenliği garanti altına almanın asıl etkin yolu, korumacılık değil, serbest ticarettir.

1.2.7. İthalatı kısıtlamak işsizliği azaltmaz

Korumacılık lehindeki tezlerde ileri sürüldüğünün aksine, ithalatı kısıtlamak işsizliği azaltmaz; yalnızca sektörler arasında kaydırır. Çünkü ithalat ile ihracat çift yönlü bir yol gibidir; mal ve hizmetler birinden giderken, diğerinden gelir. Bir ülkenin ithalatını finanse eden dövizin elde edildiği en önemli kanal ihracat olup, ithalatı kısıtlayan ülke, kendi ihracat imkânlarını da kısıtlamış olacaktır. Bunun bir nedeni, ithalat kısıtlandığı zaman ticaret yapılan ülkelerin de misilleme yaparak bu ülkeden yaptığı ithalatı kısıtlamasıdır. İkincisi, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde, ithalatın daha çok hammadde, aramalı ve yatırım malı olması, ithalat kısıtlandığı zaman yerli üretimi de, ihracatı da olumsuz etkilemektedir. Sonuçta, ithalat yasağı ithalata rakip mal üreten sektörlerde istihdamı artırsa bile, tersinden ihracata yönelik mal üreten sektörlerdeki daralma bu sektörlerde işsizliği artıracak; toplamda net bir istihdam kazancı olmayacaktır (Roberts 2001).

1.2.8. Dış açıkları kapatmanın yolu ticareti kısıtlamak değildir

Buna göre dış açıkları kapatmanın veya sürdürülebilir seviyelere çekmenin yolu ithalatı kısıtlamak değil, döviz kazandırıcı faaliyetleri canlandırmak veya varsa bu faaliyetlerin canlanmasının önündeki engelleri ortadan kaldırmaktır. Çünkü yukarıda vurgulandığı gibi, ithalatı kısıtlamak, çoğu kez ihracat olanaklarını da daraltacak; bu da bir kanaldan döviz giderlerini azaltırken bir başka kanaldan döviz gelirlerini de azaltacağından, dış açıkların net olarak azalmasına bir katkı yapmayacaktır. Dolayısıyla, eğer ülkenin ciddi bir dış açık ya da cari açık sorunu varsa, yapılması gereken, bir yandan mal ihracatını, bir yandan da turizm, dış müteahhitlik, taşımacılık vb. gibi döviz kazandırıcı hizmetleri canlandırmak; karşılaştırmalı üstünlüğü olabilecek sektörlerin verimli çalışmasını sağlamaktır.

1.3. Serbest ticaretin öteki erdemleri

Serbest ticaretin erdemleri sadece yukarıda sıralanan maddi kazançlarından ibaret değildir. Belki daha önemli bir kazancı, insanların önündeki tüketim ve kariyer seçeneklerinin daha fazla, bireylerin hayallerini gerçekleştirme imkân-

larının daha geniş olduğu, çocukların baba mesleğine talim etmek zorunda kalmadığı, daha dinamik bir dünyaya kapı aralmasıdır (Roberts 2001). Buna ilaveten, serbest ticaretin aşağıda sıralanan birçok moral-manevi kazancından da söz edilebilir (Griswold 2001).

- *Serbest ticaret bireyin haysiyeti ve egemenliğine saygılıdır:* dürüstçe çalışan bir insanın emeğinin ürünlerinden yararlanması onun en doğal hakkıdır.
- *Serbest ticaret devletin gücünü sınırlar:* serbest ticaret merkezîyetçi bir sanayi politikasına değil, A. Smith'in "doğal özgürlük sistemi" dediği şeye güvenir. Böyle yapmakla da vatandaşların yaratıcı ve üretken potansiyellerini gerçekleştirme olanağı verir.
- *Serbest ticaret bireyleri ahlâki erdemler besleyip geliştirmeye teşvik eder:* serbest ve açık bir piyasada başarılı olabilmek için üreticiler, başkalarının isteyip ihtiyaç duyduğu malları ve hizmetleri sağlamak suretiyle çevresindeki insanlara hizmet etmek durumundadır.
- *Serbest ticaret uzak mesafelerden ve kültürlerden insanları biraraya getirir:* ticaret iktisadi mübadelenin ötesine geçen ilişkilere kapı açar; milletler birbiriyle ticaret yaparken, sınırları aşan şeyler mallarla sınırlı kalmaz.
- *Serbest ticaret ifade ve din özgürlüğü gibi öteki temel insan haklarını teşvik eder:* serbest ticaret, genel yaşam standardını yükseltmek suretiyle, insanların daha iyi eğitim almalarını ve alternatif bilgi kaynaklarına erişmelerini sağlar; daha bağımsız düşünen, temsili hükümet arzu eden bir orta sınıfın ve sivil toplumun ortaya çıkmasına katkıda bulunur.
- *Serbest ticaret savaşın maliyetini yükseltmek suretiyle barışı teşvik eder:* serbest ticaret barışı garanti etmez; ancak devletler ve vatandaşlar açısından savaşın maliyetini yükseltmek suretiyle barış ihtimalini güçlendirir. Genişleyen piyasalar aracılığıyla ülkeler birbiriyle bütünleştikçe, ticaretin sektöre uğramasının kendilerine kaybettireceği daha çok şey olacak demektir.
- *Serbest ticaret yoksulları besler ve giydirir:* serbest ticaret ve serbest piyasalar, servet yaratmak ve ailelerine bakmak için daha büyük fırsatlar sunmak suretiyle, yoksulları güçlendirir. İktisadi gücü daha geniş bir alana yaymak suretiyle serbest ticaret az gelişmiş ülkelerdeki iktidar seçkinlerinin ülkenin kaynaklarını yoksullar pahasına yağmalama imkânlarını azaltır.

2. Ekonomik Özgürlükler

2.1. Ekonomik Özgürlük Nedir?

Ekonomik özgürlükler, bireylerin serbestçe iktisadi faaliyetlerde bulunma ve bu faaliyetler sonucunda elde ettikleri değerleri dışarıdan herhangi bir zorlama olmaksızın serbestçe kullanabilmelerini ve sahiplenmelerini ifade etmektedir (Aktan 1998). Teşebbüs özgürlüğü, mübadele özgürlüğü, sözleşme özgürlüğü, mülkiyet özgürlüğü, tercih özgürlüğü ve uluslararası ticaret özgürlüğü ekonomik özgürlüklerin en başta gelenlerini oluşturmaktadır. Ekonomik özgürlüklerin mevcut olduğu ekonomik sistemi “piyasa ekonomisi,” buna karşılık teşebbüs, mülkiyet, rekabet ve diğer temel ekonomik özgürlüklerin bulunmadığı ekonomik sistemleri “komuta ekonomisi” olarak adlandırmak mümkündür. Ekonomik özgürlüğün özünü oluşturan unsurlar (i) kişisel tercih, (ii) özel mülkiyet ve (iii) mübadele serbestisi olarak sıralanabilir (Gwartney ve Lawson 2006: 5). İnsanların ekonomik özgürlüklere sahip olabilmesi için, (i) mülkiyet edinme güç kullanarak, zorla, dolandırıcılıkla ve hırsızlıkla olmamalı veya başkalarının fiilen işgalinden korunmalı, (ii) kendileri mülkiyetlerine konu olan nesneleri, istedikleri gibi kullanmakta, başkaları ile mübadele etmekte veya bağışlamakta; bu hakları diğerlerinin aynı tür haklarını ihlal etmedikçe, serbest olmalıdırlar (Akalin 2002).

Kısaca insanların başkalarının baskı ve zorlaması olmaksızın serbestçe iktisadi faaliyette bulunabilme imkânları olarak tanımlanabilecek ekonomik özgürlükler, hem hayatı daha anlamlı kılmak üzere felsefi anlamda, hem de refah ve zenginlik yaratma bağlamında iktisadi anlamda son derece önemlidir. İlke olarak ekonomik özgürlüklerin var olduğu bir ülkede insanların daha kendisiyle barışık ve daha üretken olması, kendilerini daha rahat gerçekleştirebilmesi; bunun da, üretimi, servet ve refah yaratma olanaklarını olumlu etkilemesi beklenir. Durumun gerçekte de böyle olup olmadığını tespit etmenin yolu, empirik verilere başvurmaktır.

2.2. Ekonomik Özgürlük Nasıl Ölçülür: EFW ve IEF Endeksi

Ekonomik özgürlükler üzerine yorum yapabilmek, hele çeşitli ülkeleri ekonomik özgürlük seviyesi bakımından karşılaştırmak için elimizde bir ölçütün olması gerektiği açıktır. Son yıllarda bu amaçla geliştirilmiş olan ekonomik özgürlük endeksleri giderek yaygın biçimde kullanılmaya başlanmıştır. Esas itibarıyla “ekonomik özgürlük” kavramının temel unsurlarından yola çıkarak, belirli kriterler ışığında geliştirilmiş olan bu endeksler yardımıyla, ülkelerin ve ülke gruplarının karşılaştırılması mümkündür.

Hâlihazırda, birbirlerinden kısmen farklı kriterler kullansalar da, birbiriyle hemen hemen aynı ya da çok yakın sonuçlara ulaşan, iki farklı ekonomik

özgürlükler endeksi bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, Kanada kökenli Fraser Institute adlı uluslararası sivil toplum kuruluşunun yayınladığı, “Dünya Ekonomik Özgürlüğü” (Economic Freedom of the World: EFW) adlı endekstir. İkincisi ise, ABD kökenli Heritage Foundation’ın Wall Street Journal ile birlikte hazırladığı, “Ekonomik Özgürlük Endeksi”dir (Index of Economic Freedom, IEF). Bu çalışmada EFW esas alınmış, ekonomik özgürlük ve refah arasındaki ilişkiler EFW endeksi üzerinden tartışılmıştır.

EFW endeksi, beş temel kategoride toplanmış iktisadi göstergelere dayanarak hesaplanmaktadır. Bir önceki bölümde serbest piyasa ekonomisinin temel kurumları başlığı altında irdelenen kurumlarla çok yakından irtibatlı olan söz konusu beş kategori şunlardır: i. devletin büyüklüğü, ii. hukuksal yapı ve mülkiyet hakları, iii. sağlam para, iv. ticaret serbestliği, v. iş dünyası, işgücü ve finans piyasalarına yönelik düzenlemeler. Aşağıda bunların her biriyle ilgili bilgi verilmiştir (Gwartney and Lawson 2008: 5).

2.2.1. Ekonomik Özgürlükler Endeksinin Unsurları

2.2.1.1. Devletin Büyüklüğü

Devletin ekonomideki rolü ve ağırlığının ne olması gerektiği konusu iktisatçılar arasında öteden beri tartışılmıştır. Yukarıda kısmen değinildiği üzere, bazıları olabildiğince küçük, *minimal* bir devleti tercih ederken; bazıları daha ağırlıklı, daha güçlü ve daha müdahaleci bir devleti öne çıkarmışlardır. EFW endeksi, bir ekonomide devletin ağırlığı arttıkça ekonomik özgürlüklerin tehlikeye gireceği anlayışıyla hazırlanmış, dolayısıyla devlet müdahalesinin daha az olduğu ekonomilere daha yüksek puan verilmiştir. Bunun serbest piyasa ekonomisi mantığıyla izahı zor değildir. Devlet vergiler, sübvansiyonlar, kamu harcamaları, para ve maliye politikaları gibi araçlarla ekonominin ne kadar içindeyse, bireylerin hareket alanı o ölçüde daralmakta; özel sektörün kullanabildiği kaynak miktarı azalmaktadır. Bunun da ötesinde, iktisadi gücü arttıkça, devlet siyasi haklar ve sivil özgürlükler alanına da müdahale eğilimine girmektedir.⁶ Başka bir deyişle, devletin ekonomide fazla bir ağırlığının olmaması ve piyasaya sık sık müdahale etmemesi, bireylerin inisiyatif alanını, manevra kabiliyetini ve serbestçe iktisadi faaliyetlere girişebilme imkânını artırmaktadır. O halde, ekonomik özgürlükler bakımından tercih edilir olan, devletin büyüklüğü değil, küçüklüğüdür.

Bu çerçevede kamu harcamalarının fazlalığı, vergilerin oranı ve kamu yatırımlarının büyüklüğü gibi unsurlar devletin ekonomideki ağırlığını göstermektedir. Buradan hareketle ekonomik özgürlük endeksi oluşturulurken “Devletin büyüklüğü”nü ölçmek için kullanılan göstergeler şunlardır:

- i. Toplam tüketim içinde kamunun tüketimi,
- ii. GSYH'nın yüzdesi olarak transfer harcamaları ve sübvansiyonlar,
- iii. Toplam yatırım harcamaları içinde kamu yatırım harcamalarının payı,
- iv. Gelirlerden ve ücretlerden alınan vergi oranı ve bu oranların uygulandığı gelir ve ücret eşiği.

2.2.1.2. Hukuksal Yapı ve Mülkiyet Hakları

Yukarıda özel mülkiyet kurumunun serbest piyasa ekonomisinin temeli olduğu, uygarlığın özel mülkiyet kurumu sayesinde ortaya çıktığı vurgulanmıştı. Mülkiyet haklarını korumanın temel kurumu ise hukuktur. Hukuk, adaletsizliğe engel olmak amacıyla organize edilen bir kolektif güçtür; “hukuk adalet demektir” (Bastiat 2005: 57). Sağlam bir ekonomik yapının kurulabilmesi, bir serbest piyasa ekonomisinin sorunsuz işleyişi için belki de en önemli şart, hukuk devletidir. Adaletsizliğe karşı bir hukuk mekanizmasının geliştirilmesi, mülkiyet haklarının da korunması anlamına gelmektedir. Mülkiyet haklarının olmadığı bir sistemde ekonomik faaliyetleri anlamlandırmak imkânsızdır. Rekabetin mantığı, mülkiyet haklarının daha iyi tanımlanmasının ekonomik hayattaki belirsizliği azaltacağını göstermektedir (Oğuz 2003: 87; Kasper 2007: 81-100). EFW endeksi hukuksal yapının sağlamlığı ve mülkiyet haklarının korunma düzeyini ölçerken şunları dikkate almaktadır:

- i. Yargı bağımsızlığı,
- ii Mahkemelerin tarafsızlığı,
- iii. Mülkiyet haklarının korunması,
- iv Hukuk devleti ve siyasi sürece askeri müdahale,
- v Hukuksal sistemin güvenilirliği,
- vi Sözleşmelerin yerine getirilmesinin yasal temini,
- vii Gayrimenkul satımı üzerinde düzenleyici kısıtların varlığı.

2.2.1.3. Sağlam Para

EFW endeksinde “sağlam paraya erişim” olarak adlandırılan kavram, esas itibarıyla ülkedeki para istikrarının sürekliliğini ifade etmektedir. Genel olarak bir ülkedeki parasal istikrar ile öteki makro ekonomik değişkenlerin istikrarı arasında yakın bir bağ vardır. Ayrıca paranın değişim sürecinde merkezi bir rol oynaması nedeniyle parasal kurumların, mübadele özgürlüğü ve mülkiyet haklarının korunması üzerinde önemli bir etkisi vardır. Sağlam paraya erişim, herkesin güçlü ya da istikrarlı paraya ulaşabilmesini ifade etmektedir

(Beşkaya ve Koç 2006: 52). Endekste sağlam paraya erişimin ne kadar mümkün olduğunu ölçmek üzere bakılan göstergeler şunlardır:

- i. Para arzının artış hızı,
- ii Enflasyonun standart sapması (fiyatlardaki dalgalanma),
- iii Bir önceki yılın enflasyon oranı,
- iv Döviz cinsinden banka hesabı açtırma imkânı.

Milton Friedman'ın iktisat literatürüne armağan ettiği en önemli önermelerden biri, enflasyonun “her zaman ve her yerde parasal bir olgu” olduğudur. Friedman'ın yıllar süren çalışmalarından elde ettiği bulgular ekonomik krizlerin, ya da iktisadi faaliyet hacmindeki uzun dönemli dalgalanmaların esas itibariyle para arzındaki dalgalanmanın sonucu olduğuna işaret etmektedir (Friedman and Schwartz 1963). Bu bağlamda enflasyonun düşüklüğü, fiyatlardaki dalgalanmanın fazla olmaması, para arzının görece düşük oranlarda büyümesi ve nihayet, vatandaşların yurtiçinde ve yurtdışında yabancı para cinsinden hesap açtırabilme hakkının varlığı, sağlam paraya erişim imkânını olumlu, aksi yöndeki gelişmeler ise olumsuz etkilemektedir.

2.2.1.4. Ticaret Serbestliği

Serbest ticaretin önemi ve bir ülkeye sağladığı avantajların neler olduğuna yukarıda değinilmişti. Ekonomik özgürlükler endeksinin dayandığı beş ana unsurdan biri olan ticaret serbestliği, genel olarak ülkelerde dış ticaretin ne kadar serbest olduğunu ve ekonominin uluslararası sermaye hareketlerine ne kadar açık olduğunu ölçmektedir. Uluslararası ticaretin serbest olup olmadığını ölçmek için şu göstergelere bakılmaktadır:

- i. Dış ticaret üzerindeki vergiler (vergi gelirleri, ortalama tarife oranları ve tarife oranlarının standart sapması),
- ii. Düzenleyici ticaret engelleri (tarife dışı engeller, ihracat ve ithalat formaliteleri),
- iii. Ticaret sektörünün beklenen hacmine göre fiili hacmi,
- iv. Resmi döviz kuru ile karaborsa kuru arasındaki fark,
- v. Uluslararası sermaye hareketleri üzerindeki kontroller (yabancı varlık sahipliği ve yatırımlar üzerindeki kısıtlamalar, sermaye kontrolleri).

2.2.1.5. İş Dünyası, İşgücü ve Kredi Piyasalarındaki Düzenlemeler

Endeksin beşinci unsuru, esas itibariyle regülasyonların etkilerini yansıtan, iş dünyası, emek ve finans piyasalarındaki düzenlemelerle ilgilidir. Tahmin edilebileceği üzere, regülasyonların yoğun olduğu, emek piyasasının esnek

olmadığı, para-kredi piyasalarına yönelik sıkı düzenlemelerin söz konusu olduğu yerlerde ekonomik faaliyetler zayıflamaktadır. Mal ve faktör piyasalarının serbest olmadığı, para ve sermaye piyasalarının sıkı düzenlemelere tâbi olduğu, devletten izinsiz faaliyette bulunma olanaklarının katı biçimde sınırlandığı ortamlarda, hem girişimci ruh olumsuz etkilenmekte, hem de üretimin organizasyonu zorlaşmaktadır. Bu bağlamda, iş dünyası, işgücü ve kredi piyasalarında düzenlemeler katılaştıkça ekonomik özgürlük azalmakta; aksine bu piyasalar esnekleştikçe ve serbest hareket olanakları arttıkça ekonomik özgürlük düzeyi de yükselmektedir.

Endekste iş dünyası, işgücü ve kredi piyasasına yönelik düzenlemelerin ne kadar esnek veya katı olduğunu ölçmek için bakılan göstergeler şunlardır:

- i. Kredi piyasası düzenlemeleri (banka sahipliği, yabancı bankaların rekabetine izin verilip verilmemesi, özel sektöre açılan krediler, faiz oranları üzerindeki kontroller, negatif reel faizlerin mevcut olup olmaması),
- ii. İşgücü piyasası düzenlemeleri (asgari ücret yasaları, işe alma ve işten çıkarmaya ilişkin uygulamalar, merkezi toplu pazarlık sistemi, istihdam üzerindeki vergiler, varlık veya savaş vergisi türünden vergiler),
- iii. İş dünyasına yönelik regülasyonlar (fiyat kontrolleri, idari formaliteler, bürokratik maliyetler, yeni iş kurma kolaylığı, rüşvet vb. “ekstra ödemeler,” lisans kısıtlamaları, vergi uyum maliyetleri).

EFW endeksi hazırlanırken, yalnızca ülkelerden ham veri toplanarak bunlar işlenmesiyle yetinilmemekte; aynı zamanda yukarıda sıralanan kategorilerin alt kalemleriyle ilgili ölçümler yapan başka endekslerden de yararlanılmaktadır. Bu bağlamda, örneğin, *Küresel Rekabet Gücü Endeksi* (Global Competitiveness Report: GCR), *Uluslararası Ülke Riski Rehberi* (International Country Risk Guide: ICRG) ve *İş Yapma* (Doing Business: DB) gibi endekslerin bulgularından, özellikle, hukuki yapı ve mülkiyet hakları, dış ticaretin serbestliği ve iş dünyası, işgücü ve kredi piyasalarındaki düzenlemelerin tespitinde yararlanılmaktadır. Eldeki en son araştırmanın sonuçları EFW 2008 Yıllık Raporu’nda yayımlanmıştır. Dünya nüfusunun % 95’ini içeren toplam 141 ülkenin kapsandığı çalışmada 2006 yılı verilerine göre dünyada ekonomik özgürlüklerin durumu tespit edilmiştir. Aşağıda gösterileceği üzere, elde edilen bulgular, minimal devlet ve serbest ticaretin daha çok zenginlik ve refah getireceği yönündeki klasik liberal iktisadi öğretinin tahminleri ile tutarlıdır.⁷

3. Empirik Bulgular Işığında Ekonomik Özgürlük ve Refah İlişkisi

Başlıca refah göstergeleri ile ekonomik özgürlük arasındaki ilişkilerin irdelenmesine geçmeden, 2008 EFW araştırmasının bazı genel sonuçlarına ve

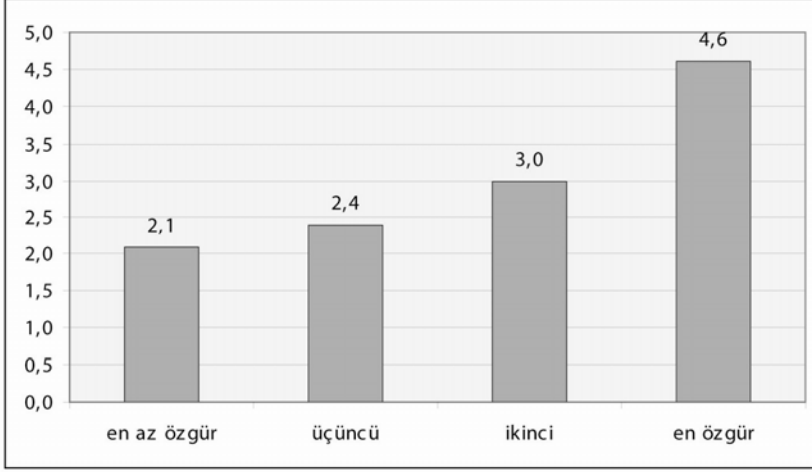
Türkiye'nin performansına göz atmakta yarar bulunmaktadır. Yıllardır olduğu gibi 2008 yılında da ekonomik özgürlük sıralamasında Hong Kong, 10 üzerinden aldığı 8.94 puanla, en üstteki yerini korumaktadır. Hong Kong'un ardından ilk on sırayı paylaşan ülkeler şunlardır: Singapur, Y. Zelanda, İsviçre, İngiltere, Şili, Kanada, Avustralya, ABD, İrlanda. İlk 20 ülke arasında gelişmiş ülkelerin yanı sıra, Singapur, Şili, Estonya, İzlanda, Tayvan, Kuveyt, Slovak Cumhuriyeti ve Costa Rica gibi gelişmekte olan ülkelerin de yer alması dikkat çekicidir. Başka bir deyişle, ekonomik özgürlük yalnızca gelişmiş ülkelerin tekelinde bir olgu değildir. Türkiye'nin 10 üzerinden aldığı 6.35 puanla 141 ülke arasında 90. sırada yer aldığı sıralamada, son on sırayı paylaşan ülkeler şunlardır: Rwanda, Chad, Orta Afrika Cumhuriyeti, Guinea-Bissau, Venezüela, Nijer, Kongo, Myanmar, Angola ve Zimbabwe. Yine son sıralarda yer alan ülkelerin, Venezüela gibi petrol zengini bir ülke hariç, dünyanın en yoksul ülkeleri arasında yer aldığı dikkati çekmektedir.

Dünya ekonomik özgürlük sıralamasında Türkiye'nin performansı ile ilgili olarak ilk söylenmesi gereken, dünyanın en büyük 17 ekonomisi içinde yer alan, stratejik konum ve genç nüfus gibi avantajlara sahip, bölgesinin yükselen gücü olmaya aday bir ülkenin ekonomik özgürlük bakımından olması gereken yerin çok çok aşağısında kaldığıdır. Ülke performansının zaman içindeki gelişimine bakıldığında, yavaş da olsa bir ilerleme eğilimi dikkati çekmektedir. Nitekim 1970-2006 arasında kalan 38 yıllık dönemde Türkiye, ekonomik özgürlük puanını 10 üzerinden 4.1'den 6.4'e yükseltebilmiştir. Bu dönemde Türkiye en kötü performansı 1970 yılında sondan ikinci (54 ülke arasında 53.) sırada, en iyi performansı ise 1995 yılında 123 ülke arasında 73. sırada yer alarak elde etmiştir. 2008 endeksinin temel alt kategorileri açısından bakıldığında Türkiye'nin en başarılı olduğu alan devletin büyüklüğüdür (7.82 puan/17. sıra). Bunu hukuki yapı (6.29 p./47. s.), serbest ticaret (6.77 p./76. s.), işgücü ve finans piyasalarına yönelik regülasyonlar (5.47 p./122. s.) izlemekte, sağlam para performansı ise en düşük düzeyde yer almaktadır (5.42 p./136. s.). Sonuç olarak, Türkiye'nin ekonomik özgürlük düzeyi bakımından daha kat etmesi gereken epey bir mesafe bulunmaktadır. Aşağıda önemli bazı iktisadi refah göstergeleri ile ekonomik özgürlük düzeyi arasındaki ilişkilere bakılmaktadır. Ülkeler “en az özgür,” “üçüncü dilim,” “ikinci dilim” ve “en özgür” olmak üzere dört kategoride toplanmış; karşılaştırma bu dilimler üzerinden yapılmıştır.

3.1. Ekonomik Özgürlük ve Kişi Başına Gelir

Kişi başına gelir, bugün ülkeler arası karşılaştırmalarda en yaygın olarak kullanılan refah ve gelişmişlik göstergesidir. Kişi başına gelirin yüksekliği, hem doğru-

dan, hem de dolaylı olarak, bir ülkede refahın yüksekliğine işaret etmektedir. Grafik-1’de ekonomik özgürlük ile kişi başına gelir ilişkisine bakılmaktadır.

Grafik-1: Ekonomik Özgürlük ve Kişi Başına Gelir (SGP, 2005 \$, 2006)

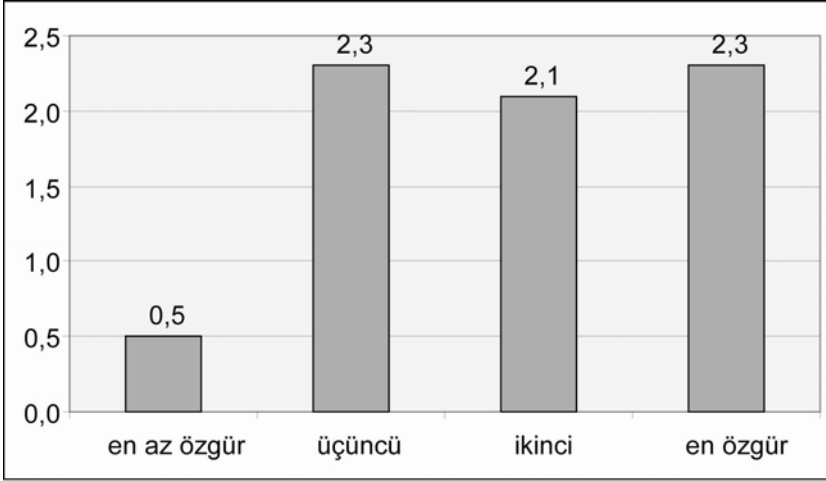
Kaynak: Gwartney vd. (2008: 18).

Grafik-1’den de açıkça anlaşıldığı üzere, ekonomik özgürlük ile kişi başına gelir arasında doğrusal bir ilişki bulunmaktadır. Ekonomik özgürlük düzeyi yüksek ülkelerde kişi başına gelir belirgin biçimde daha yüksektir. En özgür kategorisinde yer alan ülkelerin ortalama kişi başına geliri, en az özgür olanlardan yaklaşık sekiz kat daha yüksektir.

Ekonomik performans ve refah açısından başka bir önemli gösterge, reel büyüme hızıdır. Reel iktisadi büyüme oranı, bir ekonomideki iktisadi faaliyet hacminin yıldan yıla ne kadar hızla arttığını gösterir. Zenginleşme ancak üretimin artmasıyla mümkün olacağından, reel büyüme hızının yüksekliği arzulanır bir durumdur. Çok az istisna dışında hemen her ülkede, nüfus da sabit olmadığı için, esasen tek başına reel büyüme hızına bakmak yeterli olmayabilir. Bu bakımdan -nüfus artış hızı ile reel GSYH artış hızına birlikte bakan- kişi başına reel gelir artışı daha anlamlı bir göstergedir. Grafik-2’de ekonomik özgürlük ile reel kişi başına gelir arasındaki ilişkiye bakılmaktadır.

3.2. Ekonomik Özgürlük ve Reel Büyüme

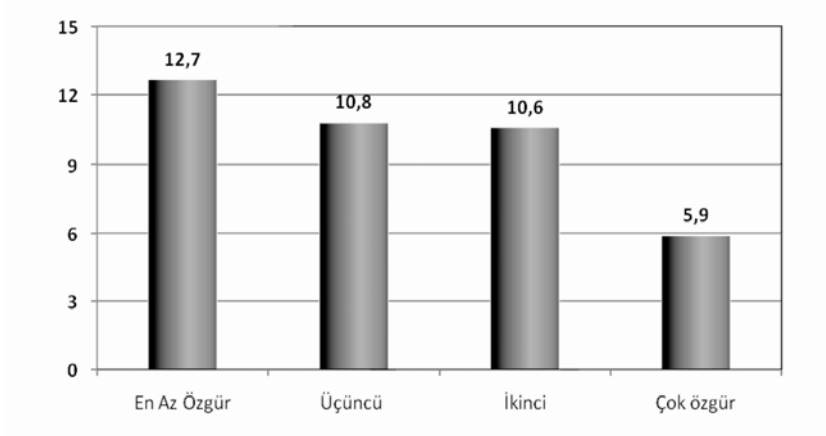
Grafik-2’de görüldüğü üzere, 1990-2006 döneminde daha özgür ülkelerin kişi başına gelir açısından daha hızlı büyüdüğü anlaşılmaktadır.

Grafik-2: Ekonomik Özgürlük-Reel Büyüme (% , kişi başına GSYH, 1990-2006)

Kaynak: Gwartney vd. (2008: 18).

Grafik-3'te bir başka önemli makro gösterge olan işsizlik ile ekonomik özgürlük arasındaki ilişkiye bakılmaktadır.

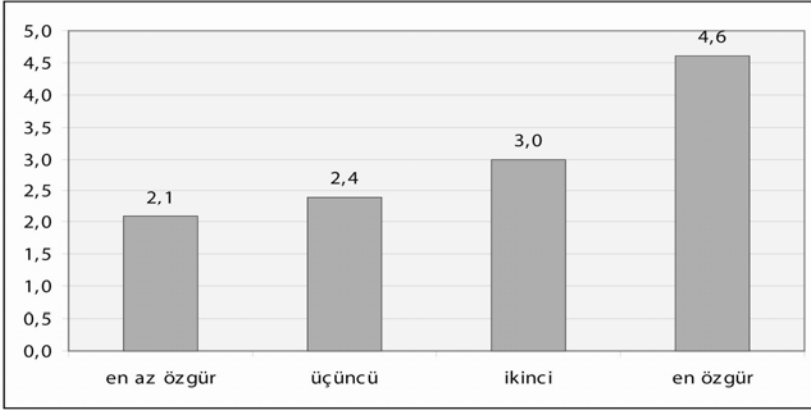
Grafik-3: Ekonomik Özgürlük-İşsizlik (% , 2003)

Kaynak: Gwartney and Lawson (2006).

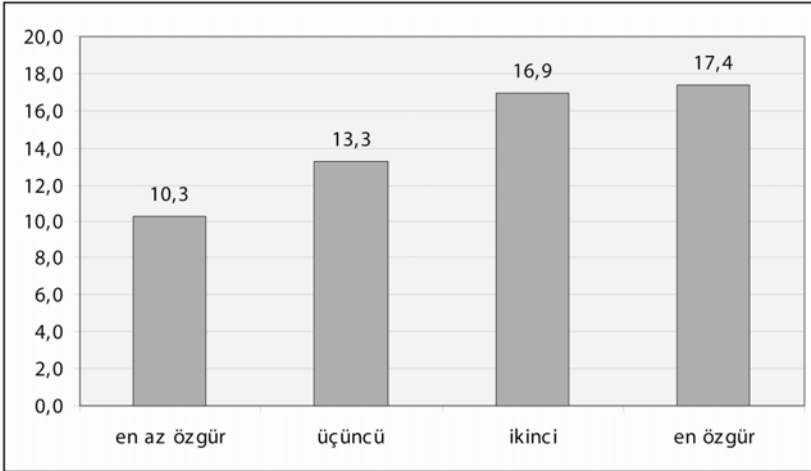
Grafik-3'ten görüldüğü üzere, ekonomik bakımdan daha özgür olan ülkelerde işsizlik oranları ortalama olarak daha düşüktür. Nitekim 2003 yılında en az özgür ülkelere ortalama işsizlik oranı % 12.7 iken, ekonomik özgürlük düzeyi arttıkça bu oran azalmakta; en özgür ülkelere % 5.9'a düşmektedir.

3.3. Ekonomik Özgürlük ve Yatırımlar

Küreselleşen dünyada ekonomik büyümenin en önemli kaynaklarından biri doğrudan yabancı sermaye yatırımları; bir diğeri ise özel sektör sabit sermaye yatırımlarıdır. Grafik-4 ve 5 sırasıyla ekonomik özgürlük ile doğrudan dış yatırımlar ve özel kesim sabit sermaye yatırımları arasındaki ilişkiyi yansıtmaktadır.

Grafik-4: Ekonomik Özgürlük ve Doğrudan Dış Yatırım (GSYH'nın %si, 1990-2006)

Grafik-5: Ekonomik Özgürlük ve Özel Sektör Sabit Sermaye Yatırımları (GSYH'nın %si, 1990-2006)

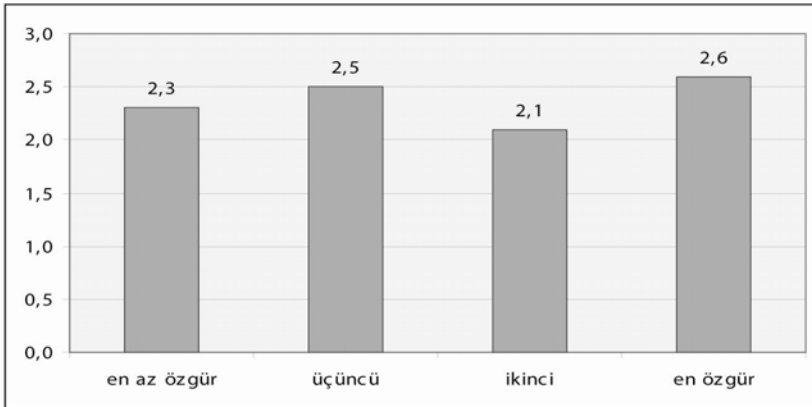
Kaynak: Gwartney vd. (2008).

Grafik-4 ve 5'ten görüldüğü üzere, ekonomik özgürlük düzeyi arttıkça, - GSYH'nın yüzdesi olarak- gerek ülkeye gelen doğrudan yabancı yatırımlar,

gerekse ülke içinde özel sektörün yaptığı sabit sermaye yatırımları artmakta; bu da ekonomik bakımdan özgür ülkelerin daha büyük bir büyüme potansiyeline sahip olduklarına işaret etmektedir.

3.4. Ekonomik Özgürlük ve Gelir Dağılımı

Gelir dağılımı güncel iktisadi tartışmaların en ihtilafli konularından biridir. Kapitalizm ve piyasa ekonomisi, sık sık gelir dağılımında eşitsizliğe yol açmakla suçlanmaktadır. Oysa Grafik-6'nın da gösterdiği gibi, empirik bulgular ekonomik özgürlük ile gelir dağılımı arasında sistematik bir ilişki olmadığına işaret etmektedir. Nitekim nüfusun en yoksul % 10'unun *milli gelirden aldığı pay* en az özgür ile en çok özgür ülkelerde birbirine yakındır. Ancak *kişi başına düşen gelir düzeyi* açısından arada ciddi bir fark vardır. En az özgür ülkelerde nüfusun en yoksul % 10'unun kişi başına gelir düzeyi 961 \$, üçüncü grupta 1.514 \$, ikinci grupta 3.066 \$, en özgür grupta ise 8.730 \$'dır.

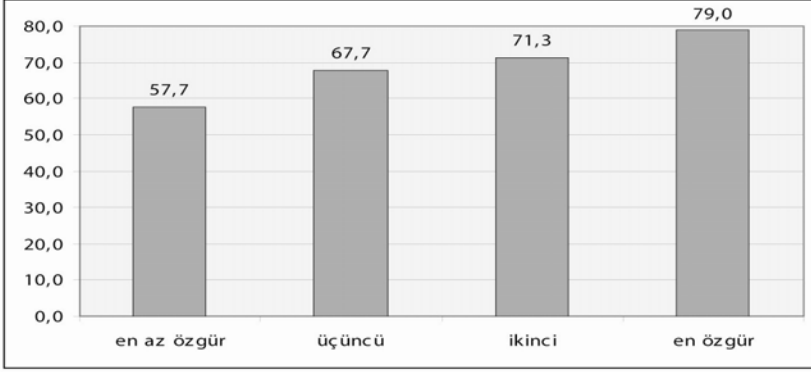
Grafik-6: Ekonomik Özgürlük-Gelir Dağılımı (En fakir %10'un payı, 1990-2006)
Kaynak: Gwartney vd. (2008: 19).

3.5. Ekonomik Özgürlük ve Ortalama Ömür

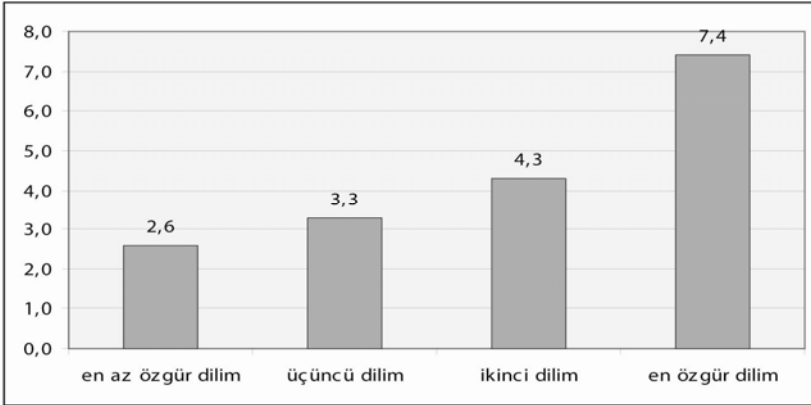
Doğuştaki beklenen ortalama yaşam süresi de bir başka önemli refah göstergesidir. Grafik-7'nin de gösterdiği üzere, ekonomik özgürlük arttıkça doğuştan beklenen ortalama ömür uzamakta; en az özgür ülkelerde 57.7 yıl olan ortalama ömür, en özgür ülkelerde 79 yıla yükselmektedir.

3.6. Ekonomik Özgürlük ve Yolsuzluk

Son yıllarda giderek önemi artan bir konu da, yolsuzluk konusudur. Bürokrasi ve siyaset kurumunda yozlaşmanın artması kaynak israfını artırmakta, ülkenin ekonomik performansını düşürmektedir. Grafik-8'in işaret ettiği üzere, ekonomik özgürlük ile yolsuzluk düzeyi arasında ters yönlü, ekonomik özgürlük ile temiz toplum arasında doğrusal bir korelasyon vardır.

Grafik-7: Ekonomik Özgürlük-Doğuşta Beklenen Ömür (Yıl, 2006)
Kaynak: Gwartney vd. (2008: 20).

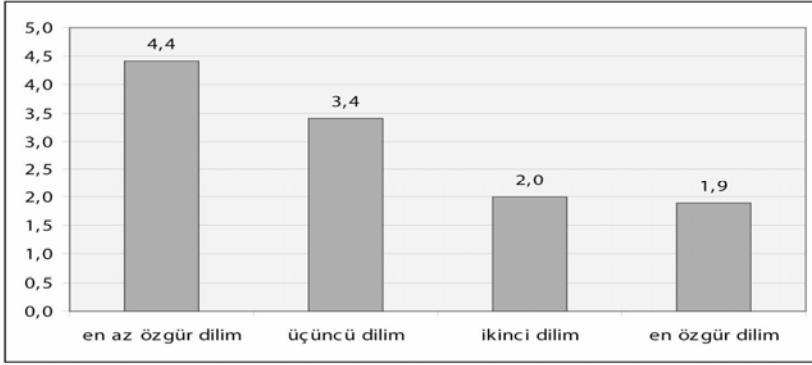
Grafik-8: Ekonomik Özgürlük-Yolsuzluk Algı Endeks Puanı (2006/2007)
(10: çok temiz, 0: çok yolsuz)
Kaynak: Gwartney vd. (2008: 20).

3.7. Ekonomik Özgürlük, Siyasal Haklar ve Sivil Özgürlükler

Grafik-9 ekonomik özgürlük-siyasi haklar ilişkisini yansıtmaktadır. Görüldüğü üzere, ekonomik açıdan en özgür ülkelerde siyasi haklar da en üst düzeydedir.⁸

3.8. Ekonomik Özgürlük ve Çevre Koruma

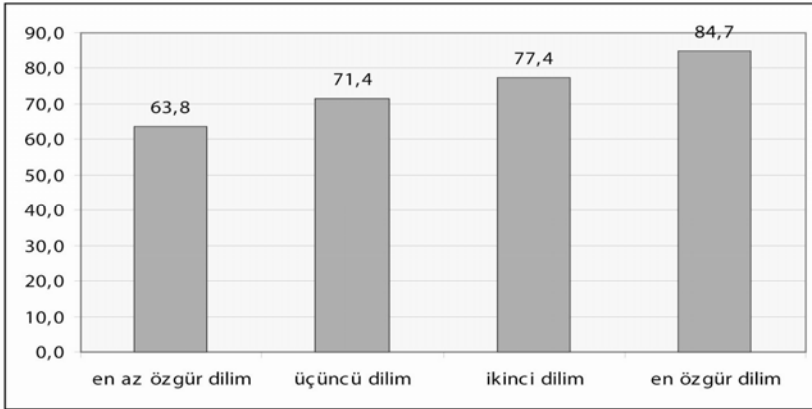
Son olarak, yine son yıllarda giderek öne çıkan bir başka önemli gösterge olarak, çevre temizliği ile ekonomik özgürlük arasındaki ilişkiye bakmakta yarar vardır. Grafik-10, ekonomik özgürlük-çevre performansı açısından ülke gruplarını karşılaştırmaktadır.

Grafik-9: Ekonomik Özgürlük-Siyasi Haklar (2006)

(1: en yüksek, 7: en düşük düzey)

Kaynak: Freedom House (2006), Gwartney vd. (2008).

Grafik-10: Ekonomik Özgürlük-Çevre Performansı (Environmental Performance Index, 2008), Kaynak: Gwartney vd. (2008: 21)

Grafik-10'un da işaret ettiği üzere, ekonomik özgürlük düzeyi arttıkça, çevre performansı da yükselmektedir. Başka bir deyişle, temiz bir çevre arzulayan ülkelerin ekonomik özgürlüklere önem vermesi gerektiği anlaşılmaktadır.

Yer kısıtı nedeniyle burada ayrıntılarına girilememekle birlikte, ekonomik özgürlükleri ölçen diğer endeks olan IEF'i hazırlayan The Heritage Foundation'ın (2009) bulguları da yukarıda belirtilen bulgular ile büyük paralellik göstermektedir.⁹

Sonuç

Bu çalışmada serbest ticaret, ekonomik özgürlük ve refah konusu irdelenmiş; empirik bulgular ışığında ekonomik özgürlük ile belli başlı refah göstergeleri arasında düzenli bir ilişki olup olmadığına bakılmıştır.

2007 yılında belirtileri ortaya çıkan ve 2008 yılının son çeyreğinde ABD’de bazı yatırım bankaları ve konut sektörüne kredi veren şirketlerin batmaya başlamasıyla tırmanan küresel finansal kriz nedeniyle, serbest piyasa ekonomisi ve liberal iktisat politikaları bugün şiddetli eleştirilere maruz kalmaktadır. Ancak, söz konusu tartışmalarda kimi sosyalist ve Keynesçi yazarların yaptığı gibi Marx veya Keynes’i haklı, A. Smith’i haksız ilân etmek konusunda aceleci davranmak sağlıklı bir yaklaşım değildir. 1929 Dünya Bunalımının nedenleri ve yaygınlaşma mekanizmaları konusunda vaktiyle yapılan yorum hataları bugün aynen tekrarlanmaktadır. Bugünkü krizin asıl nedeni, aynen 1929 Bunalımı için söz konusu olduğu üzere, piyasa ekonomisi veya liberal iktisat politikaları değil, para arzının aşırı yükseltilmesiyle başlayan, para-kredi piyasasında şişkinlik yaratılmasıyla devam eden, konut kredi piyasasında haksız rekabet yaratan devlet destekli şirketlerin varlığıyla perçinlenen ve nihayet bir riskin farklı piyasalarda defalarca yeniden pazarlanmasını sağlayan modern finansal araçlara göz yuman bir dizi devletçi-müdahaleci yanılgıdır. Bugün piyasalar, iktisadın evrensel yasaları gereğince bir fiyatları düzeltme sürecinden geçmekte; vaktiyle iktisadi-rasyonel olmayan biçimde şişirilmiş olan varlık fiyatları sönmektedir.

Serbest piyasa ekonomisinin temel kurumları, özel mülkiyet, tercih ve girişim özgürlüğü, rekabet, sınırlı devlet, ve serbest ticarettir. Özel mülkiyet kişilerin mülk sahibi olabilmesi ve mülkünde serbestçe tasarrufla bulunabilmesiyle ilgilidir. Tercih özgürlüğü tüketicinin bütçesini istediği mal ve hizmetlere tahsis edebilmesiyle; girişim özgürlüğü de girişimcilerin ellerindeki kaynakları istedikleri mal ve hizmetlerin üretimine tahsis edebilme özgürlüğüyle ilgilidir. Sınırlı devlet, devletin her şeyi değil, sadece -piyasanın başarılı bir şekilde üretmekte yetersiz kalacağı- dış güvenlik, iç güvenlik ve adalet gibi “saf kamu malları”nın üretimine uğraşması, onun dışında bireyleri kendi tercihleriyle baş başa bırakması, devlet gücünün yasalarla sınırlandırılmasıyla ilgilidir.

Serbest piyasa ekonomisinin diğer temel kurumu serbest ticaretin lehinde ve aleyhinde pek çok argüman sıralanabilir. Aleyhindeki argümanlar arasında milli güvenlik, bebek endüstriler, işsizliğin ve dış açıkların azaltılması bulunmaktadır. Lehindeki argümanlar arasında ise, tüketici refahı, üretici refahı, teknolojik yenilenme ve rekabet gücü, rant-kollamanın önlenmesi, rüşvet ve yolsuzluğun azaltılması ve nihayet, hayal dünyası daha geniş bireylerin

önünde her alanda daha geniş bir seçenekler dizisinin olduğu, dinamik bir dünyaya kapı aralaması sayılabilir.

Bu argümanlar eleştirel bir değerlendirmeye tâbi tutulduğunda, serbest ticaret lehindeki argümanların, -gerek kuramsal-felsefi açıdan, gerekse empirik bulgular açısından- korumacılık lehindeki argümanlara üstün olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Doğası gereği özgürlüğüne düşkün olan insan iktisadi faaliyetlerinde de doğal olarak kendi başına buyruk hareket etmeyi yeğleyecektir. Birey için doğru olan serbestlik tercihinin toplumsal olarak doğru olmamasını gerektiren mantıksal bir sebep bulmak zordur. En az bunun kadar önemli olan bir olgu ise, serbest ticaret, düşük vergiler ve sınırlı devlet ile ölçülen ekonomik özgürlüklerin yüksek olduğu ekonomilerde refah göstergelerinin de genel olarak daha yüksek olmasıdır. Nitekim dünya ekonomik özgürlük endeksi, ekonomik özgürlük düzeyi ile başlıca refah göstergeleri arasında pozitif bir korelasyon olduğuna işaret etmektedir. Ekonomik bakımdan daha özgür ülkelerde kişi başına gelir daha yüksek, büyüme daha hızlı, işsizlik oranı görece düşük, doğrudan yabancı ve yerli sabit sermaye yatırımları yüksek, siyasi haklar ve sivil özgürlükler daha fazla, yolsuzluk düzeyi daha düşüktür.

Bu bulgular, zenginleşmek ve refah düzeyini yükseltmek amacı taşıyan ülkelerin ekonomik özgürlüklere önem vermeleri; bu bağlamda, devletin büyüklüğü, sağlam para, hukuk devleti ve iş dünyasına yönelik düzenlemeler açısından ekonomik özgürlüklerin düzeyini yükseltecek politikaları hayata geçirmelerinde yarar olduğuna işaret etmektedir.

Açıklamalar

1. Küba ve Kuzey Kore gibi ülkeler dünya sistemi içinde hem nicel, hem de nitel açıdan ihmal edilebilir konumdadırlar.
2. Mülkiyet haklarının önemi konusunda ayrıntılı bir inceleme için bk. Oğuz (2003).
3. Bu bağlamda Lord Acton'un "iktidar yozlaşma eğilimindedir; mutlak iktidar mutlaka yozlaşır" sözü meşhurdur.
4. Serbest ticaret ve korumacılığın gerekçeleri ve bunlarla ilgili tartışmalar birçok uluslararası iktisat ve makroiktisat ders kitabında bulunabilir. Bu konuda örneğin bk. Seyidoğlu (2007), Ünsal (2005), Grubel (1981), Caves vd. (1996).
5. "Âdil ticaret ve bunu sağlamak için anti-damping talebinin aslında bir sahtekarlık olduğu ve örtülü koruma talebi olduğu görüşünde olan yazarlar da vardır. Bu konuda geniş bir tartışma için, bk. Bovard (1992).

6. Reed'in (2001: 6) "Devlet önce birinden bir şey almadan kimseye bir şey veremez. Size istediğiniz her şeyi verebilecek kadar büyük olan bir devlet, istediğinde her şeyinizi de alabilir" şeklindeki tespiti de bu gerçeğe işaret etmektedir.
7. Özgürlük, refah ve gelişme arasındaki ilişkiler ve kurumların önemi konusunda daha geniş bir tartışma için bk. Kasper (2007), Melnik (2006).
8. Burada gösterilmemekle birlikte, sivil özgürlükler konusunda da benzer sonuçlar elde edilmiştir: soldan sağa ülke gruplarının puanları sırasıyla, 4,1; 3,3; 2,3 ve 1,7'dir (Freedom House 2006; Gwartney vd. 2008).
9. Benzer şekilde küresel kapitalizmin en belirgin sonuçlarının görüldüğü ABD'de 20. yüzyıl boyunca refah göstergelerinde meydana gelen iyileşme için bk. Moore ve Simon (2003).

Kaynaklar

- Acar, Mustafa (2005). *Piyasa Devlet ve Müdahale*. Ankara: Orion Yay.
- _____ (2004). "İktisadın Ezeli Sorunsalı: Serbest Ticaret mi, Korumacılık mı?" *Piyasa*. Bahar 2004, 3 (10): 1-23.
- Akalın, G. (2002). *Türkiye'de Piyasa Ekonomisine Geçiş ve Ekonomik Kriz*. TİSK Yay. www.tisk.org.tr/yayinlar.asp?s=6# (21.10.2008).
- Aktan, Coşkun Can (1998). "Devlet Müdahalesi ve Ekonomik Özgürlükler". *EGİAD Raporu*. İzmir.
- Bastiat, Frédéric (1997). *Hukuk*. Çev. Yıldırım Arsan. 2. Baskı. Ankara: Liberte Yay.
- _____ (1996). *Economic Sophisms*. Eng. trans. by A. Goddard. 5th printing. New York: Irvington-on-Hudson.
- Baldwin, Robert E. (1969). "The Case Against Infant-Industry Tariff Protection". *Journal of Political Economy*. Vol. 77: 295-305.
- Bauer, Peter T. (1972). *Dissent on Development*. Cambridge MA: Harvard University Press.
- Berger, Peter L. (1987). *The Capitalist Revolution*. New York: Basic Books.
- Beşkaya, Ahmet ve Asuman Koç (2006). "Ekonomik Büyüme ve Kalkınmada Ekonomik Özgürlüklerin Rolü ve Önemi". *Liberal Düşünce* 43: 43-74.
- Bovard, James (1992). *The Fair Trade Fraud*. New York: St. Martin's Press.
- Caves, Richard E., Jeffrey A. Frankel ve Ronald W. Jones (1996). *World Trade and Payments*, 7th ed. New York: Harper Collins College Publishers.
- Demir, Ömer ve Mustafa Acar (2005). *Sosyal Bilimler Sözlüğü*. 6. baskı. Ankara: Adres Yay.

- Doing Business* (DB): Measuring Business Regulations. www.doingbusiness.org/EconomyRankings/
- Environmental Performance Index* 2008. sedac.ciesin.columbia.edu/es/epi.
- Freedom House. *Freedom in the World* 2006. www.freedomhouse.org/template.cfm?page=15&year=2006 (18.10.2008).
- Friedman, Milton ve Anna Jacobson Schwartz (1963). *A Monetary History of the United States: 1867-1960*. Princeton NJ: Princeton Univ. Press and NBER.
- Griswold, Daniel (2001). *Seven Moral Arguments for Free Trade*. Cato Institute. Center for Trade Policy Studies. www.free-trade.org (30.09.2008).
- Grubel, Herbert G. (1981). *International Economics*. Homewood. IL: Richard D. Irwin Inc.
- Gwartney, James D. ve Robert Lawson (2001). *Economic Freedom of the World, Annual Report 2001*. Vancouver: Fraser Institute.
- Gwartney, James ve Robert Lawson ve Seth Norton (2008). *Economic Freedom of the World: 2008 Annual Report*. Canada: Economic Freedom Network. www.freetheworld.com (23.10.2008).
- Gwartney, James D. ve Robert Lawson (2006). *Economic Freedom of the World*. New Delhi: Centre for Civil Society.
- (The) Heritage Foundation (2009). *2009 Index of Economic Freedom*. www.heritage.org/Index/Ranking.aspx (10.09.09)
- International Country Risk Guide* (ICRG). www.prsgroup.com/ICRG.aspx
- Kasper, Wolfgang (2007). *Ekonomik Özgürlük ve Gelişme: Mülkiyet Hakları. Rekabet ve Refah Üzerine Bir İnceleme*. Çev. B. Akin. Ankara: Liberte Yay.
- Kasper, Wolfgang ve Manfred E. Streit (1998). *Institutional Economics: Social Order and Public Policy*, John Locke Series, Cheltenham: Edward Elgar.
- Krueger, Anne O (1974). "The Political Economy of the Rent-seeking Society". *American Economic Review* 64: 291-303.
- Stefan Melnik (2006). *Özgürlük, Refah ve Demokrasi Mücadelesi*. Çev. A. Yayla. Ankara: Liberte.
- Moore, Stephen ve Julian L. Simon (2003). "Son 100 Yılda ABD'de Yirmi beş Mucizevi Gelişme". I. Vasquez (ed.). *Kapitalizm ve Küresel Refah*. Çev. M. Toprak, M. Doğanlar, E. Erdem. Ankara: Liberte.
- Oğuz, Fuat (2003). *Mülkiyet Hakları: Bir Ekonomik Analiz*. Ankara: Roma Yay.
- O'Driscoll, Gerald P., Kim R. Holmes ve Melanie Kirkpatrick (2002). *2002 Index of Economic Freedom*. Washington-New York: Heritage Foundation-Wall Street Journal.

- Reed, Lawrence W. (2001). *Seven Principles of Sound Public Policy*. Detroit, Michigan: Mackinac Center for Public Policy. [Türkçesi: (2008) “Sağlam Kamu Politikasının Yedi İlkesi”. Çev. M. Acar. *Liberal Düşünce* 50: 213-222.]
- Roberts, Russell D. (2001). *The Choice: A Fable of Free Trade and Protectionism*. 2nd ed. New Jersey: Prentice Hall.
- Seyidoğlu, Halil (2007). *Uluslararası İktisat*. 16. Baskı. İstanbul: Güzem Can Yay.
- Scully, Gerald W. (1992). *Constitutional Environments and Economic Growth*. Princeton: Princeton University Press.
- Transperancy International, *Corruption Perception Index* 2007. www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2007 (13.08.2008).
- Ünsal, Erdal (2005). *Uluslararası İktisat*. Ankara: İmaj.
- World Bank (2008). *World Development Indicators*. www.worldbank.org
- World Economic Forum. *The Global Competitiveness Report* (GCR) 2008. www.weforum.org/en/initiatives/gcp/index.htm (13.08.2008).
- Yereli, Ahmet Burçin (2003). *Ekonomik Özgürlükler ve Türkiye'de Devlet-Birey İlişkisi*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Free Trade, Economic Freedoms and Prosperity

Mustafa Acar*

Abstract: This study discusses the arguments for and against free trade as one of the main pillars of free market economy and highlights the relationship between economic freedoms and major indicators of economic prosperity. One can put forward many theoretical arguments regarding the superiority of free trade and openness over protectionism and inward-looking policies. What is even better is to support these arguments with empirical evidence. There is a growing body of empirical evidence indicating a positive correlation between economic freedoms and the major indicators of wealth and prosperity (i.e. per capita income, economic growth, foreign direct investments, access to clean water, infant mortality, environmental performance, political rights and civil liberties). The main policy implication of these findings is that those countries which would like to reduce poverty and reach higher levels of prosperity should take economic freedoms seriously and strengthen the institutions of free trade, sound money, property rights, limited government, and sound legal system.

Key Words: Economic freedom, EFW index, free trade, protectionism, prosperity.

* Kirikkale University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Economics / KIRIKKALE
acar70@gmail.com

Свободная торговля, экономические свободы и процветание

Мустафа Аджар*

Резюме: В этом исследовании рассматриваются все аргументы «за» и «против» свободной торговли как одной из основных институтов рыночной экономики, а также взаимосвязи экономических свобод и основных показателей благосостояния в свете эмпирических результатов. Имеется большое количество теоретических аргументов по превосходству свободной торговли над протекционизмом, активной внешней связью над внутренней «закрытостью». Безусловно, очень важна поддержка теоретических аргументов эмпирическими данными. Данные показывают, что имеется положительная корреляция между экономическими свободами и основными показателями благосостояния (доход на душу населения, экономический рост, прямые иностранные инвестиции, доступ к чистой воде, детская смертность, чистота окружающей среды, политические права и свободы граждан и т.д.). Эти выводы указывают и на то, что для стран, желающих снизить уровень нищеты и повысить благосостояние народа, наиболее важно развить экономические свободы, и в этой связи уделить внимание формированию таких институтов, как свободной торговли, надежных денег, частной собственности, прочной судебной системы.

Ключевые Слова: экономическая свобода, индекс EFW, свободная торговля, протекционизм, благосостояние.

* университет Кырыккале, кафедра экономики / Кырыккале
acar70@gmail.com